

Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet regeringens proposition 2009/10:142 och en motion som väckts med anledning av propositionen.

I propositionen föreslår regeringen ett strängare skadeståndsansvar för föräldrar i syfte att tydliggöra att de bär huvudansvaret för sina barn och ungdomar. Förslaget innebär att en förälder som har vårdnaden om ett barn ska ansvara för vissa typer av skador som barnet orsakar. Ansvaret förutsätter inte att vårdnadshavaren varit vårdslös. Ansvaret ska gälla person- och sakskada och skada genom kränkning som barnet vållar genom brott.

Vårdnadshavarens ansvar ska för varje skadehändelse vara begränsat till högst en femtedel av prisbasbeloppet. Dessutom ska skadeståndsansvaret undantagsvis kunna jämkas om det i ett enskilt fall skulle vara uppenbart oskäligt att tillämpa det.

Den nya skadeståndsgrunden kompletterar det skadeståndsansvar som vårdnadshavare har enligt gällande rätt till följd av bristande tillsyn. Om en vårdnadshavare ansvarar redan på grund av egen vårdslöshet, vilket är ett beloppsmässigt obegränsat ansvar, blir det inte aktuellt att tillämpa det nya ansvaret.

Åklagaren – eller i förekommande fall målsägandebiträdet – ska vara skyldig att i samband med åtal för brott föra den skadelidandes talan baserad på det skärpta skadeståndsansvaret för vårdnadshavare.

Lagändringarna är avsedda att träda i kraft den 1 september 2010.

Civilutskottet föreslår att riksdagen antar regeringens lagförslag och avslår ett motionsyrkande om avslag på propositionen.

I betänkandet finns en reservation.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	4
Ärendet och dess beredning	4
Utskottets överväganden	5
Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare	5
Reservation	12
Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare (s, v, mp)	12
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag	14
Propositionen	14
Följdmotionen	14
<i>Bilaga 2</i>	
Regeringens lagförslag	15
<i>Bilaga 3</i>	
Justitieutskottets yttrande	18
<i>Bilaga 4</i>	
Socialutskottets yttrande	25

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare

Riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207),
2. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207).

Därmed bifaller riksdagen proposition 2009/10:142 och avslår motion 2009/10:C11.

Reservation (s, v, mp)

Stockholm den 18 maj 2010

På civilutskottets vägnar

Carina Moberg

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Carina Moberg (s), Inger René (m), Eva Bengtson Skogsberg (m), Lennart Pettersson (c), Jan Ertsborn (fp), Hillevi Larsson (s), Christine Jönsson (m), Gunnar Sandberg (s), Yvonne Andersson (kd), Eva Sonidsson (s), Lars Tysklind (fp), Jan Lindholm (mp), Katarina Brännström (m), Patrik Forslund (m), Fredrik Lundh Sammeli (s), LiseLotte Olsson (v) och Hans Unander (s).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

Målet för kriminalpolitiken är att brottsligheten ska minska och att människors trygghet ska öka. I budgetpropositionen för år 2010 pekar regeringen på att en trygg uppväxt är den mest effektiva brottsförebyggande insatsen och att föräldrar har huvudansvaret för att förmedla normer och värderingar till sina barn och ungdomar. I departementspromemorian Ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrar (Ds 2009:42) behandlas frågan om förändrade skadeståndsregler kan vara ett lämpligt sätt att tydliggöra detta ansvar och hur ansvaret i så fall bör utformas. Promemorian har remissbehandlats och ligger till grund för förslagen i den aktuella propositionen.

I propositionen föreslår regeringen – efter att ha hört Lagrådet – att riksdagen antar i propositionen framlagda förslag till ändringar i skadeståndslagen (1972:207).

Regeringens förslag till riksdagsbeslut finns i *bilaga 1* och lagförslagen i *bilaga 2*.

Med anledning av propositionen har en motion väckts. Motionsförslaget finns i *bilaga 1*.

Civilutskottet har berett justitieutskottet och socialutskottet tillfälle att yttra sig över propositionen och motionen. Yttrandena återges i *bilagorna 3* och *4*.

Utskottets överväganden

Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen antar regeringens lagförslag och avslår ett motionsyrkande om avslag på propositionen.

Jämför reservation (s, v, mp).

Nuvarande ordning

Grundläggande regler om skadeståndsansvar finns i skadeståndslagen (1972:207). Lagen är dispositiv och tillämpas om inte annat är föreskrivet i annan lagstiftning eller följer av avtal eller av allmänna skadeståndsrättsliga principer (1 kap. 1 §).

Den grundläggande ansvarsregeln i skadeståndslagen är den s.k. culparegeln i 2 kap. 1 §. Enligt bestämmelsen ska den som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar person- eller sakskada ersätta skadan.

Culpaansvaret omfattar personskada och sakskada. Till personskada räknas både kroppsliga och psykiska defekttillstånd. Med kroppsliga defekttillstånd avses t.ex. ett brutet ben eller hjärnskakning. Begreppet sakskada syftar i första hand på en skada som har tillfogats fysiska föremål, fast egendom eller lösa saker genom fysiska medel (egendomsskada).

Rena förmögenhetsskador och skador genom kränkning ersätts inte enligt culparegeln. För sådana skador finns särskilda bestämmelser i 2 kap. 2 och 3 §§ skadeståndslagen, varav följer att skadorna ersätts om de vållas genom brott. Ren förmögenhetsskada är enligt 1 kap. 2 § skadeståndslagen en ekonomisk skada som uppkommer utan samband med att någon lider person- eller sakskada.

Begreppet kränkning definieras inte i lagtexten. Förenklat kan sägas att kränkning utgör ett angrepp på en människas personliga integritet (se t.ex. prop. 2000/01:68 s. 48). Ersättning för kränkning är en särskild form av s.k. ideellt skadestånd (skadestånd för en icke-ekonomisk skada). Endast brott som innefattar ett angrepp mot någons person, frihet, frid eller ära kan, enligt 2 kap. 3 §, ligga till grund för skadeståndsansvar för kränkning. För att kränkningserättning ska utgå måste kränkningen ha varit allvarlig. Däremot behöver det inte vara fråga om ett uppsåtligt brott.

3 kap. innehåller bestämmelser om ansvar för annans vållande. Enligt 3 kap. 1 § ska den som har arbetstagare i sin tjänst ersätta vissa närmare angivna skador som arbetstagaren vållar i tjänsten, ett s.k. principalansvar.

I 6 kap. finns bestämmelser om bl.a. jämkning av skadeståndsansvar. Reglerna omfattar samtliga ansvarsgrunder och skadetyper som regleras i skadeståndslagen.

Enligt den allmänna jämningsregeln i 6 kap. 2 § kan, om skyldigheten att betala skadestånd är oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, skadeståndet jämkas efter vad som är skäligt. Vid bedömningen ska hänsyn även tas till den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter.

Om två eller flera ska ersätta samma skada, svarar de enligt 6 kap. 4 § i allmänhet solidariskt för skadeståndet. Ett solidariskt skadeståndsansvar innebär att den skadelidande kan kräva ut hela skadeståndet från vem som helst av de skadeståndsskyldiga.

Den av flera solidariskt ansvariga som betalar skadeståndet till den skadelidande har principiellt en regressrätt mot övriga ansvariga. Regressrätten är dock inte reglerad i lag utan följer av allmänna skadeståndsrättsliga principer. Allmänt gäller att fördelningen mellan de ansvariga ska ske efter en skälighetsbedömning (se bl.a. Högsta domstolens pleniavgörande NJA 1937 s. 264).

De grundläggande reglerna om skadeståndsansvar i skadeståndslagen gäller även barn. För barn finns dock en särskild begränsning i 2 kap. 4 §. I lagrummet anges att den som vållar skada innan han eller hon har fyllt arton år ska ersätta skadan, om det är skäligt med hänsyn till ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

Bestämmelserna i 2 kap. 4 § gäller bara skadeståndsansvaret för eget vållande. Paragrafen är inte tillämplig på principalansvar, dvs. ansvar för annans vållande, eller på strikt ansvar, dvs. ansvar utan något vållande. För ett sådant ansvar gäller samma regler som för vuxna personer.

Föräldrar ansvarar enligt gällande rätt inte för sina barns skadeståndsskyldighet. En förälder är alltså inte skyldig att ersätta den skadelidande trots att barnet inte kan betala skadeståndet. Däremot kan föräldern ha ett självständigt skadeståndsansvar för sådana skador till följd av egen oaktsamhet vid tillsynen av barnet. Enligt 6 kap. 2 § andra stycket föräldrabalken ska vårdnadshavare i syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas. Om vårdnadshavaren försummar detta tillsynsansvar uppsåtligen eller av vårdslöshet kan det medföra skadeståndsskyldighet enligt huvudregeln i 2 kap. 1 § skadeståndslagen.

Om en ungdom har orsakat en skada genom brott kan, enligt 22 kap. 1 § rättegångsbalken, den skadelidandes anspråk på skadestånd prövas i samband med åtal för brottet. Hör brottet under allmänt åtal är åklagaren enligt 22 kap. 2 § rättegångsbalken skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra ett skadeståndsanspråk, om det kan ske utan väsentlig olägenhet och den skadelidandes anspråk inte är uppenbart obefogat. Av 22 kap. 1 och 3 §§ rättegångsbalken följer att även ett skadeståndsanspråk mot en vårdnadshavare i anledning av ett brott som vårdnadshavarens barn har begått får tas upp till behandling i samband med åtalet.

Propositionen

Bör föräldrarnas skadeståndsansvar skärpas?

I propositionen framhåller regeringen att man lägger stor vikt vid att förebygga att ungdomar begår brott och att ambitionen är att successivt identifiera och genomföra reformer som på sikt bidrar till minskad ungdomsbrottslighet. Regeringen konstaterar att barn och ungdomar är kraftigt överrepresenterade i brottsstatistiken. Den nuvarande nivån är enligt regeringens uppfattning alltför hög.

Regeringen anför vidare att barns och ungdomars familjesituation i hög grad påverkar risken för ungdomsbrottslighet. En aspekt som har visat sig ha stark koppling till risken för ungdomsbrottslighet är föräldrarnas reaktioner när deras barn och ungdomar uppvisar ett beteende som strider mot grundläggande samlevnadsregler och normer, t.ex. snatterier och skolk från skolan. Även bristande föräldratillsyn när det gäller t.ex. tider för hemkomst har betydelse för risken för ungdomsbrottslighet. Ungdomar vars föräldrar inte bryr sig om eller agerar vid denna typ av avvikande beteendemönster löper den största risken för att begå brott och för att senare utveckla en vanekriminell livsstil. Det kan således konstateras, anför regeringen, att föräldrarnas reaktioner – eller avsaknad av reaktioner – i förhållande till sina barns och ungdomars beteenden har betydelse för risken för ungdomsbrottslighet.

Enligt regeringen krävs insatser på olika områden för att möjliggöra för föräldrar att ta ett större ansvar för sina barns och ungdomars liv. Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på. Den kommunala socialtjänsten har en viktig uppgift att i nära samarbete med hemmen främja en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdomar samt att i nära samarbete med hemmen sörja för att barn som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd de behöver.

Även om kommunernas socialtjänster och skolor har viktiga roller att fylla, finns det enligt regeringen starka skäl att tydliggöra den grundläggande ansvarsfördelningen mellan föräldrarna och det övriga samhället. Ett sätt att åstadkomma en tydlig ansvarsfördelning är att ge föräldrar ett direkt ekonomiskt ansvar för skador som deras barn orsakar. Ett skärpt skadeståndsansvar innebär en viktig och tydlig signal om föräldrars ansvar att vägleda sina barn och ungdomar.

Mot den redovisade bakgrunden anser regeringen att föräldrarnas skadeståndsansvar för skador orsakade av deras barn och ungdomar bör skärpas.

Den närmare utformningen av ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrar

Regeringen föreslår att en ny skadeståndgrund för vårdnadshavare införs i form av ett principalansvar. Enligt den nya ansvarsgrunden ska en förälder som har vårdnaden om ett barn, utan krav på eget vållande, ersätta skador som barnet vållar genom brott. Det skärpta skadeståndsansvaret ska omfatta sak- och personskador samt skada genom kränkning.

Regeringen gör bedömningen att särskilt förordnade vårdnadshavare inte bör omfattas av principalansvaret.

Principalansvaret för vårdnadshavare bör, i enlighet med den huvudprincip som gäller för andra former av principalansvar, inte omfatta sådana skador som kan ersättas enligt trafikskadelagen.

Vidare föreslås att en förälders skadeståndsskyldighet enligt det nya principalansvaret ska – för varje skadehändelse – begränsas till högst en femtedel av prisbasbeloppet. Om ett barn står under vårdnad av två föräldrar, ska begränsningen gälla för dem gemensamt. Om flera personer lider skada till följd av en skadehändelse och det samlade skadeståndet inte rymms inom beloppsbegränsningen, ska deras ersättningar sättas ned proportionerligt med samma kvotdel för var och en.

En förälders skadeståndsskyldighet enligt det nya principalansvaret ska kunna jämkas – helt eller delvis – om en tillämpning av ansvaret skulle vara uppenbart oskälig. Vid bedömningen ska hänsyn kunna tas dels till föräldrarnas förhållande till barnet, dels till föräldrarnas särskilda åtgärder för att förhindra att barnet begår brott.

Skadeståndsanspråk enligt principalansvaret för vårdnadshavare bör kunna tas upp i samband med ett åtal för brott. Denna ordning uppnås redan genom nuvarande regler. Någon lagändring behövs alltså inte. Skadeståndsansvaret för vårdnadshavare bör inte påverka förutsättningarna för att meddela strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse.

Åklagaren ska vara skyldig att föra målsägandens talan baserad på principalansvaret för vårdnadshavare.

Regeringen gör bedömningen att enligt lagstiftningens nuvarande utformning kommer målsägandebiträdets uppgifter att omfatta även en talan baserad på principalansvaret för vårdnadshavare. De nuvarande reglerna om målsägandebiträde behöver därför inte ändras.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 september 2010. En följdändring med anledning av införandet av socialförsäkringsbalken föreslås träda i kraft den 1 januari 2011.

Motionen

Carina Moberg m.fl. (s, v, mp) begär i motion C11 att riksdagen avslår propositionen. Motionärerna anför bl.a. att regeringens förslag om ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare är behäftat med en rad svagheter. Under remissförfarandet har t.ex. Socialstyrelsen efterfrågat forskning och utvärdering som ger stöd för förslaget. Sådana undersökningar saknas, och förslaget får i stället anses vila på ett antagande. Även andra

viktiga remissinstanser har kritiserat förslaget och ifrågasatt om det kommer att ha någon betydelse för en minskning av ungdomskriminaliteten. Vidare menar motionärerna att det finns en uppenbar risk att regeringens förslag framför allt kommer att slå mot familjer som redan har stora problem eller knappa ekonomiska marginaler. Detta gäller särskilt i fall då skadestånd tilldöms och det handlar om flera skadehändelser. Då den beloppsgräns som regeringen föreslår är knuten till varje enskild skadehändelse ökar risken för att föräldrarna inte kommer att kunna betala de skadestånd som döms ut, vilket i sin tur kan leda till att de hamnar i kronofogdens register.

Yttranden från andra utskott

Justitiekottet instämmer i regeringens bedömning att en reform som ger föräldrar tydligare incitament att skapa ökad insyn i deras barns och ungdomars liv och att reagera på antisociala beteendemönster bör kunna bidra till att minska risken för ungdomsbrottslighet. Vidare instämmer utskottet i regeringens bedömning att föräldrars ansvar för skador orsakade av deras barn och ungdomar bör skärpas i syfte att markera att det är föräldrarna som bär huvudansvaret för sina barn och ungdomar. Utifrån de utgångspunkter justitiekottet har att beakta anser utskottet att civilutskottet bör tillstyrka bifall till propositionen och avstyrka bifall till motionen.

Socialutskottet anser att det krävs insatser på olika områden för att möjliggöra för föräldrar att ta ett större ansvar för sina barns och ungdomars liv. Förslaget om ett strängare skadeståndsansvar för föräldrar är ett sätt att tydliggöra att dessa bär huvudansvaret för att förmedla normer och värderingar till sina barn och ungdomar. Utifrån de aspekter socialutskottet har att beakta ställer sig utskottet bakom förslagen i propositionen och anser att propositionen bör tillstyrkas och motionen avstyrkas.

Civilutskottets ställningstagande

I propositionen föreslår regeringen att föräldrarnas ansvar för skador orsakade av deras barn och ungdomar skärps i syfte att på sikt motverka ungdomsbrottsligheten.

Som justitiekottet anför i sitt yttrande är arbetet med att förebygga att ungdomar begår brott mycket angeläget. Barns och ungdomars familjesituation påverkar i hög grad risken för ungdomsbrottslighet. En aspekt som har visat sig ha stark koppling till risken för ungdomsbrottslighet är föräldrarnas reaktioner när deras barn och ungdomar uppvisar ett beteende som strider mot grundläggande samlevnadsregler och normer.

Regeringen konstaterar i propositionen att arbetet mot ungdomsbrottsligheten bedrivs på bred front i form av insatser inom t.ex. socialtjänsten och skolan. Detta utesluter dock inte att det finns ytterligare åtgärder som bör vidtas i form av lagstiftning som riktar sig direkt till föräldrarna. Liksom regeringen anser civilutskottet att det finns starka skäl att tydliggöra den grundläggande ansvarsfördelningen mellan föräldrarna och det övriga sam-

hället. Ett sätt att åstadkomma en tydlig ansvarsfördelning är att ge föräldrar ett direkt ekonomiskt ansvar för skador som deras barn orsakar. Som socialutskottet framhåller innebär ett skärpt skadeståndsansvar en viktig och tydlig signal om föräldrars ansvar att vägleda sina barn och ungdomar.

I propositionen redovisar regeringen att det ifrågasatts, bl.a. av vissa remissinstanser, om ett skärpt skadeståndsansvar kommer att bidra till att minska ungdomsbrottsligheten. Även motionärerna är kritiska till om förslaget verkligen kommer att få en brottsförebyggande effekt. Med anledning härav vill utskottet framhålla att förslaget bör kunna bidra till tydligare föräldrareaktioner vid snatterier och liknande beteenden samt öka föräldrars engagemang i t.ex. vilka deras barn och ungdomar umgås med och vad de gör på kvällar och helger. En reform som ger föräldrar tydligare incitament till att skapa ökad insyn i deras barns och ungdomars liv och att reagera på antisociala beteendemönster bör enligt utskottets uppfattning bidra till att minska ungdomsbrottsligheten.

Därutöver finns det även på ett mer allmänt plan starka skäl att skärpa föräldrarnas skadeståndsansvar. De skador som uppkommer genom barns skadevällande handlingar måste, oavsett lagstiftningens utformning, bäras av någon. Kostnaderna kan bäras av den skadelidande, barnet, staten, kommunerna, försäkringsbolagen eller någon annan. I valet mellan olika möjliga bärare av dessa kostnader framstår det, enligt utskottets uppfattning, som rimligt att även föräldrarna bär någon form av ekonomiskt ansvar för skador som deras barn och ungdomar orsakar.

Utskottet vill också betona att ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrarna inte innebär att ekonomiskt svaga familjer åläggs ytterligare krav i förhållande till den gällande ordningen eftersom barnen redan är skadeståndsskyldiga. Ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrarna innebär i stället att även föräldrarna är skyldiga att bidra till att täcka de skador som har uppkommit. Den allmänna jämningsregeln i 6 kap. 2 § skadeståndslagen gör det också möjligt att sätta ned ett oskäligt betungande skadestånd med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska situation. I sammanhanget vill utskottet uppmärksamma att obetalda skadestånd utgör huvudorsaken till att ungdomar går in i vuxenlivet skuldsatta. Utskottet delar regeringens uppfattning att en reform som innebär att ungdomarnas skuldörda vid inträdet i vuxenlivet minskar därför i sig bör vara brottspreventiv.

Sammantaget anser således civilutskottet att föräldrarnas skadeståndsansvar för skador orsakade av deras barn bör skärpas.

Vad därefter gäller den närmare utformningen av skadeståndansvaret delar utskottet regeringens bedömning att det bör konstrueras som ett principalansvar.

I likhet med regeringen anser utskottet att principalansvaret för vårdnadshavare, på motsvarande sätt som arbetsgivares principalansvar, ska utgöra ett ansvar för faktiska skador som barnet vållat. Det framstår också som lämpligt att låta principalansvaret omfatta föräldrar som har vårdnaden om ett barn.

Det föreslagna principalansvaret för vårdnadshavare innebär en ny ansvarsgrund i svensk rätt. Det kan därför finnas anledning att rikta särskild uppmärksamhet mot vilken typ av skador och vilka ansvarsgrunder som den nya skadeståndsgrunden bör omfatta. Då huvudsyftet med lagförslaget är att motverka ungdomsbrottsligheten instämmer utskottet med regeringen i att det skärpta skadeståndsansvaret begränsas till att gälla skador som vållas genom brott. Mot bakgrund av att de vanligaste ungdomsbrotten, t.ex. stölder, personrån och misshandel, typiskt sett orsakar sak- och personskador samt kan leda till krav på kränkingsersättning bör, som regeringen föreslagit, ett skärpt skadeståndsansvar omfatta dessa typer av skador.

Liksom regeringen anser utskottet att det bör vara tillräckligt med ett principalansvar upp till ett begränsat belopp.

Utskottet har inte heller i övrigt något att erinra mot regeringens lagförslag.

Avslutningsvis vill utskottet framhålla att regeringen i propositionen skriver att det framstår som naturligt att med tiden följa upp införandet av ett principalansvar för vårdnadshavarna. Enligt regeringen bör en sådan utvärdering främst ta sikte på reformens effekter för de berörda barnen och för vårdnadshavarna.

Med det anförda föreslår utskottet, liksom justitietsutskottet och socialutskottet, att riksdagen antar regeringens lagförslag och avslår motion CU11.

Reservation

Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare (s, v, mp)

av Carina Moberg (s), Hillevi Larsson (s), Gunnar Sandberg (s), Eva Sonidsson (s), Jan Lindholm (mp), Fredrik Lundh Sammeli (s), LiseLotte Olsson (v) och Hans Unander (s).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut borde ha följande lydelse:

Riksdagen avslår regeringens lagförslag. Därmed bifaller riksdagen motion 2009/10:C11 och avslår proposition 2009/10:142.

Ställningstagande

I propositionen föreslår den borgerliga regeringen ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare, som de menar ska leda till minskad brottslighet. Föräldrar vars barn begår brott ska åläggas skadestånd i syfte att skärpa sin fostran. Vi anser att propositionen är behäftad med en rad svagheter, inte minst empiriska. När underlaget till propositionen var ute på remiss efterfrågade Socialstyrelsen forskning eller utvärderingar som ger stöd för förslaget. Socialstyrelsen menade att regeringen inte visat på någon sådan undersökning utan att förslaget grundar sig på ett antagande. Vi har anledning att påtala samma kritik.

Regeringen låter svepande drag om brottslighetens allmänna utveckling från 1950-talet få stå som grund för genomgripande förändringar som kan få allvarliga konsekvenser för vissa familjer. Kritiken mot regeringens förslag är även kraftig från flera andra viktiga remissinstanser. Lagrådet, Riksdagens ombudsmän, Justitiekanslern, Åklagarmyndigheten och Sveriges advokatsamfund ifrågasätter om de förslag regeringen presenterar verkligen kommer att ha någon betydelse för en minskning av ungdomskriminaliteten.

Regeringen menar lakoniskt att barns och ungdomars familjesituation i hög grad påverkar risken för ungdomskriminalitet. I propositionen hävdar regeringen att ungdomar vars föräldrar inte reagerar tillräckligt när ungdomarna visar beteenden som strider mot grundläggande samlevnadsregler och normer eller visar bristande tillsyn, besitter en särskilt hög risk att hamna i kriminalitet. Uppseendeväckande nog har regeringen inte gjort någon som helst analys av vilka familjer som befinner sig i riskgruppen utan tycks ha en föreställning om att alla familjer är funktionella och löser de problem som uppkommer bara incitamenten är starka nog. Vi anser att utgångspunkten i stället måste vara att föräldrar gör sitt bästa efter sina förutsättningar

men att en del föräldrar och barn har komplexa förutsättningar som påverkar familjelivet. Det kan vara neuropsykologisk problematik, missbruk, fattigdom, psykisk ohälsa eller annat som påverkar familjesituationen.

Enligt vår mening finns det en uppenbar risk att regeringens förslag framför allt kommer att slå mot familjer som redan har stora problem eller knappa ekonomiska marginaler. Detta gäller särskilt i fall då skadestånd tilldöms och det handlar om flera skadehändelser. Då den beloppsbegränsning som regeringen föreslår är knuten till varje skadehändelse är det inte särskilt svårt att tänka sig att föräldrar inte kommer att kunna betala dessa skadestånd och i stället riskera att hamna hos kronofogden. Det är något som i sin tur kan innebära svårigheter att få nödvändiga lån, teckna telefon- eller mobilabonnemang eller problem med att hitta bostad och även kommer att drabba andra barn och ungdomar i familjen.

Vi har svårt att se på vilket sätt man hjälper utsatta familjer genom att göra dem fattigare. När det gäller barn och ungdomar som orsakar många skador visar tidigare erfarenheter i Norge – som har liknande lagstiftning som den nu föreslagna – att föräldrar i dessa fall ofta inte förmår betala det skadestånd som de åläggs (se prop. 1993/94:57 s. 14). Som Justitiekanslern framför i sitt remissyttrande över lagförslaget finns det anledning att anta att samma förhållande skulle uppstå i Sverige om ett skadeståndsansvar för vårdnadshavare infördes här.

I bästa fall blir regeringens lagförslag endast en papperstiger, i värsta fall leder den till ytterligare stigmatisering av redan utsatta familjer. Enligt vår mening vore det bättre om regeringen, i stället för att lägga fram ett ogenomtänkt lagförslag, ser till att de verktyg som finns i dag när det gäller unga lagöverträdare verkligen fungerar.

Mot den redovisade bakgrunden anser vi att riksdagen med bifall till motion C11 bör avslå propositionen.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

Proposition 2009/10:142 Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare :

Riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207),
2. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207).

Följdmotionen

2009/10:C11 av Carina Moberg m.fl. (s, v, mp):

Riksdagen avslår regeringens proposition 2009/10:142 Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare.

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

1 Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen
(1972:207)

Härigenom föreskrivs i fråga om skadeståndslagen (1972:207)¹ dels att 3 kap. 6 § och rubriken till 3 kap. ska ha följande lydelse, dels att det i lagen ska införas två nya paragrafer, 3 kap. 5 och 11 §§, av följande lydelse.

*Nuvarande lydelse***3 kap. Skadeståndsansvar för arbetsgivare och det allmänna***Föreslagen lydelse***3 kap. Skadeståndsansvar för annans vållande och för det allmänna**

5 §

En förälder som har vårdnaden om ett barn ska ersätta

1. personskada eller sakskada som barnet vållar genom brott, och

2. skada på grund av att barnet kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap. 3 §.

Förälderns ansvar enligt första stycket är för varje skadehändelse begränsat till en femtedel av det prisbasbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som har fastställts för det år då skadehändelsen inträffade. Står barnet under vårdnad av två föräldrar, gäller begränsningen för dem gemensamt.

Om beloppet som anges i andra stycket inte räcker till full ersättning åt flera som lidit skada till följd av skadehändelsen, ska ersättningen sättas ned med samma kvotdel för var och en av de skadelidande.

¹ Lagen omtryckt 2001:732.

6 §

Ersättning enligt 1 eller 2 § för sakskada kan jämkas, om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

Ersättning enligt 5 § kan jämkas, om det är uppenbart oskäligt att föräldern ska betala skadeståndet med hänsyn till föräldrarnas förhållande till barnet eller de särskilda åtgärder föräldern har vidtagit för att förhindra att barnet begår brott.

11 §

Åklagaren är under de förutsättningar som anges i 22 kap. 2 § första stycket rättegångsbalken skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra målsägandens talan om sådant skadestånd som avses i 5 §.

Denna lag träder i kraft den 1 september 2010.

2 Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 5 § skadeståndslagen (1972:207)¹ ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt lagförslag 2.1

Föreslagen lydelse

5 §²

En förälder som har vårdnaden om ett barn ska ersätta

1. personskada eller sakskada som barnet vållar genom brott, och
2. skada på grund av att barnet kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap. 3 §.

Förälderns ansvar enligt första stycket är för varje skadehändelse begränsat till en femtedel av det prisbasbelopp enligt *lagen (1962:381) om allmän försäkring som har fastställts* för det år då skadehändelsen inträffade. Står barnet under vårdnad av två föräldrar, gäller begränsningen för dem gemensamt.

Förälderns ansvar enligt första stycket är för varje skadehändelse begränsat till en femtedel av det prisbasbelopp enligt *2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken* som gäller för det år då skadehändelsen inträffade. Står barnet under vårdnad av två föräldrar, gäller begränsningen för dem gemensamt.

Om beloppet som anges i andra stycket inte räcker till full ersättning åt flera som lidit skada till följd av skadehändelsen, ska ersättningen sättas ned med samma kvotdel för var och en av de skadelidande

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2011.

¹ Lagen omtryckt 2001:732.

² Senaste lydelse 2010:000.

BILAGA 3

Justitieutskottets yttrande
2009/10:JuU5y

Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare

Till civilutskottet

Civilutskottet beslutade den 8 april 2010 bereda bl.a. justitieutskottet tillfälle att yttra sig över regeringens proposition 2009/10:142 Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare och en motion.

Justitieutskottet avgränsar sitt yttrande över propositionen och motionen till de kriminalpolitiska utgångspunkterna för förslaget, processuella frågor och ekonomiska konsekvenser av förslaget. Frågan om hur ett skadeståndsansvar bör utformas faller däremot utanför justitieutskottets beredningsområde.

Utskottets överväganden

Propositionen

Föräldrar är i dag inte ansvariga för sina barns skadeståndsskyldighet. En vårdnadshavare är dock skyldig att se till att lämpliga åtgärder vidtas i syfte att hindra barnet från att orsaka skada för annan. Den vårdnadshavare som inte uppfyller detta krav kan anses vårdslös och därmed skadeståndsskyldig för skada som barnet orsakar.

I propositionen föreslår regeringen ett strängare skadeståndsansvar för föräldrar i syfte att tydliggöra att de bär huvudansvaret för sina barn och ungdomar. Förslaget innebär att en förälder som har vårdnaden om ett barn ska ansvara för vissa typer av skador som barnet orsakar. Ansvaret förutsätter inte att vårdnadshavaren varit vårdslös. Ansvaret ska gälla person- och sakskada och skada genom kränkning som barnet vållar genom brott.

Vårdnadshavarens ansvar ska för varje skadehändelse vara begränsat till högst en femtedel av prisbasbeloppet. Dessutom ska skadeståndsansvaret undantagsvis kunna jämkas om det i ett enskilt fall skulle vara uppenbart oskäligt att tillämpa det.

Den nya skadeståndsgrundern kompletterar det skadeståndsansvar som vårdnadshavare har enligt gällande rätt till följd av bristande tillsyn. Om en vårdnadshavare ansvarar redan på grund av egen vårdslöshet, vilket är ett beloppsmässigt obegränsat ansvar, blir det inte aktuellt att tillämpa det nya ansvaret.

Åklagaren – eller i förekommande fall målsägandebiträdet – ska vara skyldig att i samband med åtal för brott föra den skadelidandes talan base-rad på det skärpta skadeståndsansvaret för vårdnadshavare. Skadeståndsansvaret för vårdnadshavare bör inte påverka förutsättningarna för att meddela strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 september 2010. En följd-ändring med anledning av införandet av socialförsäkringsbalken föreslås träda i kraft den 1 januari 2011.

De kostnadsökningar som förslaget kan medföra bedöms rymmas inom ramen för befintliga anslag för Sveriges domstolar, Åklagarmyndigheten och rättsliga biträden m.m. Vidare gör regeringen bedömningen att statens kostnader för brottsskadeersättning bör minska.

Motionen

I motion C11 (s, v, mp) yrkas avslag på propositionen. Motionärerna anför i huvudsak följande. Regeringen föreslår i propositionen skarpa ekonomiska sanktioner mot de familjer som är mest trängda i samhället i syfte att motverka kriminalitet. Regeringens förslag är behäftat med en rad svag-

heter. Socialstyrelsen har t.ex. efterfrågat forskning och utvärdering som ger stöd till förslaget. Sådan saknas, och förslaget får i stället anses vila på ett antagande. Även andra viktiga remissinstanser ifrågasätter om förslagen kommer att ha någon betydelse för en minskning av ungdomskriminaliteten.

Det finns en uppenbar risk att regeringens förslag kommer att slå mot familjer som redan har stora problem eller knappa ekonomiska marginaler. Detta gäller särskilt i fall då skadestånd tilldöms och det handlar om flera skadehändelser. Den beloppsgräns som regeringens förslag är försett med är knuten till varje enskild skadehändelse. Detta riskerar att leda till att föräldrarna till dessa barn inte klarar av att betala, och detta kan i sin tur leda till att de hamnar i kronofogdens register och t.ex. får svårigheter att hitta bostad och få nödvändiga lån, vilket även drabbar barn och ungdomar i familjerna. Förslaget riskerar i värsta fall att leda till en stigmatisering av redan utsatta familjer.

Utskottets bedömning

Arbetet med att förebygga att ungdomar begår brott är mycket angeläget. Som utskottet tidigare uttalat är det bästa sättet att öka tryggheten för alla att förhindra att brott begås. En trygg uppväxt är den mest effektiva brottsförebyggande insatsen (bet. 2009/10:JuU1 s. 22). Barns och ungdomars familjesituation påverkar således i hög grad risken för ungdomsbrottslighet. Familjens situation, i vid mening, utgör basen för barnets uppväxt och är därför av naturliga skäl en viktig faktor i ett barns intellektuella och sociala utveckling. I detta ingår även att familjens sätt att fungera är en av flera förklaringar till barns och ungdomars brottslighet.

En aspekt som har visat sig ha stark koppling till risken för ungdomsbrottslighet är föräldrarnas reaktioner när deras barn och ungdomar uppvisar ett beteende som strider mot grundläggande samlevnadsregler och normer, t.ex. snatterier och skolk från skolan. Ungdomar vars föräldrar inte bryr sig om eller agerar vid denna typ av avvikande beteendemönster löper den största risken att begå brott och att senare utveckla en vanekriminell livsstil (Brå-rapport 1992:1, Familj, uppväxt och brott, och Brå-rapport 2001:15, Kriminell utveckling – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser). Resultaten av den forskning som har genomförts visar således på ett tydligt samband mellan föräldrars agerande – eller snarare brist på agerande – och risken att deras barn kommer att begå brott.

Föräldrarna har huvudansvaret för att förmedla normer och värderingar till sina barn och ungdomar, men det går inte att bortse från rättsväsendets normativa inverkan (bet. 2009/10:JuU1 s. 22). Utskottet instämmer i regeringens bedömning att en reform som ger föräldrar tydligare incitament att skapa ökad insyn i deras barns och ungdomars liv och att reagera på antisociala beteendemönster bör kunna bidra till att minska risken för ungdomsbrottslighet. Vidare instämmer utskottet i regeringens bedömning att

föräldrars ansvar för skador orsakade av deras barn och ungdomar bör skärpas i syfte att markera att det är föräldrarna som bär huvudansvaret för sina barn och ungdomar.

Frågan huruvida ett skärpt skadeståndsansvar kan påverka föräldrarnas agerande och därmed är ett sådant incitament som avses ovan är omdiskuterad. Detta framgår klart av de olika åsikter som remissinstanserna redovisar i frågan. Regeringen gör här bedömningen att ett skärpt skadeståndsansvar bör kunna bidra till tydligare föräldrareaktioner vid snatterier och liknande beteenden samt öka föräldrars engagemang i t.ex. vilka deras barn och ungdomar umgås med och vad de gör på kvällar och helger. Utskottet instämmer i denna bedömning och konstaterar att den föreslagna lagstiftningen, vilket regeringen också framför, förser föräldrarna med goda argument för att få en ökad insyn i barnens och ungdomarnas liv utanför hemmet, eftersom föräldrarna då riskerar att bli personligen ansvariga för skador som orsakas av deras barn och ungdomar.

Som regeringen påpekar innebär inte ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrarna att ekonomiskt svaga familjer åläggs ytterligare krav i förhållande till den nu gällande ordningen, eftersom barnen redan är skadeståndsskyldiga. I stället blir föräldrarna enligt den nu föreslagna ordningen skyldiga att bidra till att täcka de skador som har uppkommit. Vidare finns en allmän jämningsregel i 6 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207) som ger möjlighet att sätta ned ett oskäligt betungande skadestånd med hänsyn bl.a. till den skadeståndsskyldiges ekonomiska situation.

Som framförts av några remissinstanser (Kronofogdemyndigheten, Barnombudsmannen och Barnens rätt i samhället [Bris]) utgör obetalda skadestånd 80% av barnens restförda skulder. Sådana skulder utgör huvudorsaken till att ungdomar går in i vuxenlivet skuldsatta. Utskottet delar regeringens uppfattning att en reform som innebär att ungdomars skuldbörda vid inträdet i vuxenlivet minskar i sig bör vara brottspreventiv.

Starka skäl talar för att denna typ av skadeståndsanspråk bör handläggas i brottmålet. Vidare instämmer utskottet i att införandet av ett principalansvar för vårdnadshavarna bör följas upp genom en utvärdering som främst tar sikte på reformens effekter för de berörda barnen och för vårdnadshavarna. I samband med en sådan uppföljning bör man, som regeringen påpekar, även utvärdera om och i så fall hur principalansvaret har påverkat straffprocessen för unga lagöverträdare.

I övrigt har justitieutskottet, utifrån de utgångspunkter utskottet har att beakta, inte något att erinra mot de bedömningar som görs i propositionen eller mot de förslag som lämnas.

Utskottet anser att civilutskottet i dessa delar bör tillstyrka bifall till propositionen och avstyrka bifall till motion CU11.

Stockholm den 29 april 2010

På justitieutskottets vägnar

Thomas Bodström

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Thomas Bodström (s), Inger Davidson (kd), Henrik von Sydow (m), Krister Hammarbergh (m), Margareta Persson (s), Ulrika Karlsson i Uppsala (m), Johan Linander (c), Elisebeht Markström (s), Johan Pehrson (fp), Karl Gustav Abramsson (s), Inge Garstedt (m), Helena Bouveng (m), Lena Olsson (v), Kerstin Haglö (s), Otto von Arnold (kd), Mehmet Kaplan (mp) och Helena Bargholtz (fp).

Avvikande mening

Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare (s, v, mp)

Thomas Bodström (s), Margareta Persson (s), Elisebeht Markström (s), Karl Gustav Abramsson (s), Lena Olsson (v), Kerstin Haglö (s) och Mehmet Kaplan (mp) anför:

I propositionen föreslår regeringen ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare, som de menar ska leda till minskad brottslighet. Propositionen är emellertid behäftad med en rad svagheter, inte minst empiriska. När underlaget till propositionen var ute på remiss frågade Socialstyrelsen efter forskning eller utvärderingar som ger stöd för förslaget. Socialstyrelsen menade att regeringen inte visat på någon sådan undersökning utan att förslaget grundar sig på ett antagande. Vi har anledning att påtala samma kritik.

Regeringen låter svepande drag om brottslighetens allmänna utveckling från 1950-talet stå som grund för genomgripande förändringar som kan få allvarliga konsekvenser för vissa familjer. Kritiken mot regeringens förslag är även kraftig från flera andra viktiga remissinstanser. Lagrådet, Riksdagens ombudsmän, Justitiekanslern, Åklagarmyndigheten och Sveriges advokatsamfund ifrågasätter om de förslag regeringen presenterar verkligen kommer att ha någon betydelse för en minskning av ungdomskriminaliteten.

Uppseendeväckande nog har regeringen inte gjort någon som helst analys av vilka familjer som befinner sig i riskgruppen utan tycks ha en föreställning om att alla familjer är funktionella och löser de problem som uppkommer bara incitamenten är starka nog.

Vi menar att det finns en uppenbar risk att regeringens förslag framför allt kommer att slå mot familjer som redan har stora problem eller knappa ekonomiska marginaler. Särskilt i fall då skadestånd tilldöms och det handlar om flera skadehändelser. Den beloppsbegränsning som följer av regeringens förslag är nämligen knuten till varje skadehändelse. Det är inte särskilt svårt att tänka sig att föräldrar inte kommer att kunna betala dessa skadestånd och i stället riskerar att hamna hos kronofogden. Detta kan i sin tur innebära svårigheter att få nödvändiga lån, svårigheter att teckna telefon- eller mobilabonnemang eller problem med att hitta bostad. Det är något som kommer att drabba även andra barn och ungdomar i familjen.

Vi har svårt att se på vilket sätt man hjälper utsatta familjer genom att göra dem fattigare. Som Justitiekanslern framför i sitt yttrande till lagförslaget visar tidigare erfarenheter från Norge – som har liknande lagstiftning som den nu föreslagna – när det gäller barn och ungdomar som orsakar många skador, att föräldrar i dessa fall ofta inte förmår betala det skadestånd som de åläggs (se prop. 1993/94:57 s. 14). Det finns enligt Justitiekanslerns uppfattning anledning att anta att samma förhållande skulle uppstå i Sverige om ett skadeståndsansvar för vårdnadshavare infördes här.

I bästa fall blir regeringens lagförslag endast en papperstiger; i värsta fall leder den till ytterligare stigmatisering av redan utsatta familjer.

Sammanfattningsvis föreslår vi således att civilutskottet med bifall till vår motion C11 avslår propositionen.

BILAGA 4

Socialutskottets yttrande 2009/10:SoU3y

Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare

Till civilutskottet

Civilutskottet har den 8 april 2010 beslutat att bereda justitieutskottet och socialutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 2009/10:142 Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare samt en motion.

Propositionen och motionen föranleder följande yttrande från socialutskottet.

Utskottets överväganden

Propositionen

Sammanfattning

I syfte att tydliggöra att föräldrarna bär huvudansvaret för sina barn och ungdomar föreslår regeringen i propositionen ett strängare skadeståndsansvar för föräldrar. Förslaget innebär att en förälder som har vårdnaden om ett barn ska ansvara för vissa typer av skador som barnet orsakar. Ansvar förutsätter inte att vårdnadshavaren varit vårdslös. Ansvar ska gälla person- och sakskada och skada genom kränkning som barnet vållar genom brott.

Vårdnadshavarens ansvar ska för varje skadehändelse vara begränsat till högst en femtedel av prisbasbeloppet (för närvarande ca 8 500 kr). Dessutom ska skadeståndsansvaret undantagsvis kunna jämkas om det i ett enskilt fall skulle vara uppenbart oskäligt att tillämpa det.

Den nya skadeståndsgrundern kompletterar det skadeståndsansvar som vårdnadshavare enligt gällande rätt har till följd av bristande tillsyn. Om en vårdnadshavare redan ansvarar på grund av egen vårdslöshet, vilket är ett beloppsmässigt obegränsat ansvar, blir det inte aktuellt att tillämpa det nya ansvaret.

Åklagaren – eller i förekommande fall målsägandeбитrädet – ska vara skyldig att i samband med åtal för brott föra den skadelidandes talan baserad på det skärpta skadeståndsansvaret för vårdnadshavare.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 september 2010. En följändring med anledning av införandet av socialförsäkringsbalken föreslås träda i kraft den 1 januari 2011.

Nuvarande reglering av barns och föräldrars skadeståndsansvar

Grundläggande regler om skadeståndsansvar finns i skadeståndslagen (1972:207). Lagen är dispositiv och tillämpas om inte annat är föreskrivet i annan lagstiftning eller följer av avtal eller av allmänna skadeståndsrättsliga principer (1 kap. 1 §). Den grundläggande ansvarsregeln i skadeståndslagen är den s.k. culparegeln i 2 kap. 1 §. Enligt bestämmelsen ska den som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar person- eller sakskada ersätta skadan. Den nedre gränsen för skadeståndsansvar är alltså att skadan vållats genom vårdslöshet. Culpaansvaret omfattar personskada och sakskada. Begreppet sakskada syftar i första hand på en skada som har tillfogats fysiska föremål, fast egendom eller lösa saker genom fysiska medel (egendomsskada).

Rena förmögenhetsskador och skador genom kränkning ersätts inte enligt culparegeln. För sådana skador finns särskilda bestämmelser i 2 kap. 2 och 3 §§, av vilka följer att skadorna ersätts om de vållas genom brott. Ren förmögenhetsskada är enligt 1 kap. 2 § en ekonomisk skada som uppkommer utan samband med att någon lider person- eller sakskada.

Begreppet kränkning definieras inte i lagtexten. Förenklat kan sägas att kränkning utgör ett angrepp på en människas personliga integritet. Ersättning för kränkning är en särskild form av s.k. ideellt skadestånd (skadestånd för en icke-ekonomisk skada). För att kränkingsersättning ska utgå måste kränkningen ha varit allvarlig. Däremot behöver det inte vara fråga om ett uppsåtligt brott.

I 3 kap. skadeståndslagen finns bestämmelser om ansvar för annans vållande.

I 6 kap. skadeståndslagen finns bestämmelser om bl.a. jämkning av skadeståndsansvar. Reglerna omfattar samtliga ansvarsgrunder och skadetyper som regleras i skadeståndslagen.

De grundläggande reglerna om skadeståndsansvar i skadeståndslagen gäller även barn (en person under 18 år). För barn finns en särskild begränsning i 2 kap. 4 §. I bestämmelsen anges att den som vållar skada innan han eller hon har fyllt arton år ska ersätta skadan, om det är skäligt med hänsyn till ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter. Skadeståndsansvaret enligt 2 kap. 4 § gäller endast för eget vållande. Prövningen enligt 2 kap. 4 § sker i två steg. För det första ska det avgöras om barnet har vållat skadan enligt mer objektiva bedömningsgrunder. I ett andra steg prövas i vilken utsträckning det i det enskilda fallet är skäligt att ålägga skadeståndsskyldighet.

Föräldrar ansvarar enligt gällande rätt inte för sina barns skadeståndsskyldighet. Föräldern är med andra ord inte skyldig att ersätta den skadelidande trots att barnet inte kan betala skadeståndet. Däremot kan föräldern ha ett självständigt skadeståndsansvar för sådana skador till följd av egen oaktsamhet vid tillsyn av barnet.

Om barnet har orsakat en skada genom en olyckshändelse – och därför inte är skadeståndsskyldigt – kan vårdnadshavaren ändå bli ansvarig under förutsättning att han eller hon uppsåtligen eller av oaktsamhet har brutit i sin plikt att se till att barnet får vägledning och står under uppsikt.

I den mån direkt uppsikt inte behövs kan det vara nödvändigt att vårdnadshavaren vidtar andra lämpliga åtgärder för att kravet på tillsyn ska vara uppfyllt.

Bör föräldrarnas skadeståndsansvar skärpas?

Regeringen anser att föräldrarnas skadeståndsansvar för skador orsakade av deras barn och ungdomar bör skärpas. Syftet är att markera att det är föräldrarna som bär huvudansvaret för sina barn och ungdomar.

Regeringen framhåller i propositionen att man lägger stor vikt vid att förebygga att ungdomar begår brott och att ambitionen är att successivt identifiera och genomföra reformer som på sikt bidrar till minskad ungdomsbrottslighet.

I propositionen konstaterar regeringen att barn och ungdomar är kraftigt överrepresenterade i brottsstatistiken och slår fast att barn och ungdomar är de klart mest brottsaktiva i vårt samhälle. Den nuvarande nivån på ungdomsbrottsligheten är enligt regeringens uppfattning allt för hög.

När det gäller strategiska brott, dvs. brott som indikerar en kraftigt ökad risk för en fortsatt brottskarriär, konstaterar regeringen att i de fall en ungdom begår ett sådant brott föreligger det en betydligt större risk för fortsatt kriminalitet jämfört med annan typ av brottslighet. Av detta skäl anser regeringen att det finns anledning att rikta särskilt fokus på de strategiska brotten vid kriminalpolitiska reformer.

Regeringen konstaterar vidare att barns och ungdomars familjesituation i hög grad påverkar risken för ungdomsbrottslighet. En aspekt som har visat sig ha stark koppling till risken för ungdomsbrottslighet är, enligt regeringen, föräldrarnas reaktioner när deras barn och ungdomar uppvisar ett beteende som strider mot grundläggande samlevnadsregler och normer. En reform som ger föräldrar tydligare incitament till att skapa ökad insyn i deras barns och ungdomars liv och att reagera på antisociala beteendemönster bör mot denna bakgrund kunna bidra till att minska risken för ungdomsbrottslighet.

Det är regeringens uppfattning att det krävs insatser på olika områden för att möjliggöra för föräldrar att ta ett större ansvar för sina barns och ungdomars liv. Som ett exempel anges att skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på. Ett annat exempel är den kommunala socialtjänsten, som regeringen anser har en viktig uppgift att i nära samarbete med hemmen främja en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdomar samt i nära samarbete med hemmen sörja för att barn som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd de behöver.

Även om kommunernas socialtjänster och skolor har viktiga roller att fylla, finns det enligt regeringens uppfattning starka skäl att tydliggöra den grundläggande ansvarsfördelningen mellan föräldrarna och det övriga samhället. Ett sätt att åstadkomma en tydlig ansvarsfördelning är att ge föräldrar ett direkt ekonomiskt ansvar för skador som deras barn orsakar. Ett skärpt skadeståndsansvar innebär en viktig och tydlig signal om föräldrars ansvar att vägleda sina barn och ungdomar. Ett annat viktigt argument för ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrar är att lagstiftningen blir ett stöd för föräldrarna i diskussioner med barnen och ungdomarna kring de regler som gäller i familjen. Eftersom föräldrarna riskerar att bli personligen ansvariga för skador som orsakas av deras barn och ungdomar, får de goda argument för att kräva ökad insyn i barnens och ungdomarnas liv utanför hemmet.

Vid sidan av dessa brottspreventiva skäl finns det enligt regeringen även på ett mer allmänt plan starka skäl att skärpa föräldrarnas skadeståndsansvar. Ansvar för de skador som uppkommer genom barns skadevållande handlingar måste, oavsett lagstiftningens utformning, bäras av någon.

Ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrarna innebär inte, enligt regeringen, att ekonomiskt svaga familjer åläggs ytterligare krav i förhållande till den gällande ordningen (barnen är redan skadeståndsskyldiga), utan i stället att även föräldrarna är skyldiga att bidra till att täcka de skador som har uppkommit. En reform som innebär att ungdomarnas skuldbörda vid inträdet i vuxenlivet minskar bör i sig vara brottspreventiv. I sammanhanget erinrar regeringen om den allmänna jämningsregeln i skadeståndslagen. Den ger möjlighet att sätta ned ett oskäligt betungande skadestånd med hänsyn bl.a. till den skadeståndsskyldiges ekonomiska situation.

Hur bör ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrar utformas?

Regeringens bedömning är att ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrar bör konstrueras som ett principalansvar, dvs. ett ansvar oberoende av eget vållande men grundat på barnets vållande. En sådan lösning anser regeringen inte vara processdrivande på samma sätt eftersom ansvarsfrågan endast prövas en gång; om barnet är skadeståndsskyldigt enligt gällande skadeståndsregler, ansvarar även vårdnadshavaren. Regeringen anser att det även finns skäl att tro att en sådan ordning överensstämmer med den uppfattning som många föräldrar själva har om sitt ansvar redan enligt nuvarande lagstiftning. Införandet av ett principalansvar för vårdnadshavare bedöms också vara väl förenligt med gällande skadeståndsrättsliga principer.

Eftersom tillsynsansvaret i föräldrabalken åvilar barnets vårdnadshavare anser regeringen att det är naturligt att låta även principalansvaret omfatta vårdnadshavare eftersom avsikten med förslaget är att vårdnadshavaren långsiktigt ska ta ett ökat ansvar för sina barn och ungdomar.

En grundförutsättning för vårdnadshavarnas principalansvar bör enligt förslaget vara att barnet är skadeståndsskyldigt för en viss skada.

Det föreslagna principalansvaret för vårdnadshavare innebär en ny ansvarsgrund i svensk rätt. Regeringen konstaterar i samband med detta att ett införande av nya ansvarsgrunder i skadeståndsrätten kan få konsekvenser i samhället som är svåra att förutse och överblicka.

Ett syfte med lagändringen är att stävja den ungdomsbrottslighet som består i skadegörelse, misshandel, hot, rån etc. och att förhindra att ungdomar väljer en vanekriminell livsstil. Mot denna bakgrund anser regeringen att det skärpta skadeståndsansvaret bör omfatta skador – sak- och personskada samt skada genom sådan kränkning som avses i 2 kap. 3 § skadeståndslagen – som uppkommer genom brott.

Skadeståndsansvaret för en viss skada åvilar enligt regeringens förslag såväl barnet som dess vårdnadshavare. Om det finns två vårdnadshavare har båda, var för sig, ett skadeståndsansvar för skadan. Ansvaret bör som huvudregel vara solidariskt mellan de skadeståndsskyldiga. Regeringen anser att det även fortsättningsvis bör vara en fråga för rättstillämpningen att pröva den inbördes fördelningen mellan flera skadeståndsskyldiga.

Principalansvaret ska vara beloppsmässigt begränsat

Det viktigaste syftet med ett principalansvar är enligt regeringen att nå en brottsförebyggande effekt genom att föräldrarna engagerar sig mer i barnens liv och motarbetar tendenser till skadegörande verksamhet. För detta syfte bör det vara tillräckligt med ett principalansvar upp till ett begränsat belopp. En förälders skadeståndsskyldighet ska därför – för varje skadehändelse – begränsas till högst en femtedel av prisbasbeloppet (för närvarande ca 8 500 kr). Om ett barn står under vårdnad av två föräldrar, ska begränsningen gälla för dem gemensamt.

Följdmotionen

I motion C11 av Carina Moberg m.fl. (s, v, mp) begärs att riksdagen avslår regeringens proposition 2009/10:142 Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare. Motionärerna anför bl.a. att ökade ekonomiska och sociala klyftor mellan människor leder till ökad kriminalitet och att det mest effektiva sättet att bekämpa brottsligheten är att se till att den aldrig inträffar. Motionärerna anser att ett framgångsrikt brottsförebyggande arbete förutsätter insatser på samtliga nivåer i samhället. De hänvisar i motionen till några av de remissinstanser som ifrågasätter om regeringens förslag verkligen kommer att ha någon betydelse för en minskning av ungdomskriminaliteten. Motionärerna anser att utgångspunkten måste vara att föräldrar gör sitt bästa efter sina förutsättningar men att en del föräldrar och barn har komplexa förutsättningar som påverkar familjelivet. Det kan vara neuropsykologisk problematik, missbruk, fattigdom, psykisk ohälsa eller annat som påverkar familjesituationen. Motionärerna menar att det finns en uppenbar risk att regeringens förslag framför allt kommer att slå mot familjer som redan har stora problem eller knappa ekonomiska marginaler.

Socialutskottets ställningstagande

Socialutskottet anser att det krävs insatser på olika områden för att möjliggöra för föräldrar att ta ett större ansvar för sina barns och ungdomars liv. Förslaget om ett strängare skadeståndsansvar för föräldrar är ett sätt att tydliggöra att dessa bär huvudansvaret för att förmedla normer och värder-

ingar till sina barn och ungdomar. Socialutskottet anser att det viktigaste syftet med ett principalansvar för föräldrarna är att nå en brottsförebyggande effekt genom att dessa engagerar sig mer i barnens liv och motarbetar tendenser till skadegörande verksamhet. Ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrar innebär även att lagstiftningen kan utgöra ett stöd för föräldrarna i diskussioner med barnen och ungdomarna kring de regler som gäller i familjen.

Av nu anförda skäl och utifrån de aspekter socialutskottet har att beakta ställer sig utskottet bakom förslagen i propositionen och anser att propositionen bör tillstyrkas och motion C11 avstyrkas.

Stockholm den 29 april 2010

På socialutskottets vägnar

Kenneth Johansson

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Kenneth Johansson (c), Cecilia Widegren (m), Magdalena Andersson (m), Christer Engelhardt (s), Marianne Kierkemann (m), Lars U Granberg (s), Barbro Westerholm (fp), Marina Pettersson (s), Jan R Andersson (m), Lennart Axelsson (s), Margareta B Kjellin (m), Elina Linna (v), Catharina Bråkenhielm (s), Thomas Nihlén (mp), Ann Arleklo (s), Gunnel Wallin (c) och Lars-Axel Nordell (kd).

Avvikande meningar

Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare (s, v, mp)

Christer Engelhardt (s), Lars U Granberg (s), Marina Pettersson (s), Lennart Axelsson (s), Elina Linna (v), Catharina Bråkenhielm (s), Thomas Nihlén (mp) och Ann Arleklo (s) anför:

Regeringen har föreslagit ett strängare skadeståndsansvar för föräldrar i syfte att tydliggöra att de bär huvudansvaret för sina barn och ungdomar.

Vi anser att ökade ekonomiska och sociala klyftor mellan människor leder till ökad kriminalitet och att det mest effektiva sättet att bekämpa brottsligheten är att se till att den aldrig inträffar. Ett framgångsrikt brottsförebyggande arbete förutsätter insatser på samtliga nivåer i samhället. Det handlar såväl om individen som om det lokala samhället, organisations- och näringslivet samt den nationella politiken. Vi ifrågasätter om regeringens förslag verkligen kommer att ha någon betydelse för en minskning av ungdomskriminaliteten.

Utgångspunkten måste enligt vår mening vara att föräldrar gör sitt bästa efter sina förutsättningar men att en del föräldrar och barn har komplexa förutsättningar som påverkar familjelivet. Det kan vara neuropsykologisk problematik, missbruk, fattigdom, psykisk ohälsa eller annat som påverkar familjesituationen. Vi menar att det finns en uppenbar risk att regeringens förslag framför allt kommer att slå mot familjer som redan har stora problem eller knappa ekonomiska marginaler. Särskilt menar vi att detta gäller fall då skadestånd döms ut och det handlar om flera skadehändelser.

Vi anser att regeringen inte framfört tillräckligt starka skäl för förslaget om ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare och att civilutskottet därför bör tillstyrka vår motion C11 och avstyrka propositionen.